

Cercetări arheologice la bolnița cu hramul
„Schimbarea la Față a lui Iisus”,
Mănăstirea Bistrița, comuna Costești, județul Vâlcea

Claudiu Tulugea

În perioada 20.11.2006 – 23.11.2006 s-au efectuat săpături arheologice preventive¹ la bolnița „Schimbarea la Față a lui Iisus” din cadrul ansamblului de arhitectură al Mănăstirii Bistrița, unde s-a realizat un dren de interceptare a apelor din amonte, lucrare finanțată de Oficiul Național al Monumentelor Istorice.

Mănăstirea Bistrița se află la 45 km nord-vest de municipiul Rm. Vâlcea, în mica depresiune subcarpatică Costești – Bistrița. Limita de nord a depresiunii Bistrița, unde este amplasată mănăstirea se află la 560 m altitudine, este alcătuită din muntele Arnota, prelungirea masivului calcaros Buila, iar cele de est și vest sunt formate din dealul Neagota, respectiv pârâul Bistrița.

Depresiunea Costești – Bistrița, prin poziția ei geografică, a fost întotdeauna propice așezărilor omenești. În peștera Haiducilor, situată în partea de Vest a muntelui Bistrița au fost găsite oase de Ursus Spelaeus; fragmente ceramice din epoca bronzului și din prima epocă a fierului.² Pe coastele dealurilor din jur s-au găsit urme de locuire aparținând culturii Coțofeni, Verbicioara, sfârșitul primei epoci a fierului, din epoca dacică și, sporadic, din epoca romană și evul mediu timpuriu (sec. X-XII)³. În satul Ferigile a fost identificată o necropolă tumulară cu 149 tumuli, o necropolă plană cu 28 morminte și un tumul izolat (150)³.

Ctitorie a boierilor Craiovești, datând din jurul anilor 1491 – 1492, Mănăstirea Bistrița se înscrie între străvechile vetre monahale vâlcene. Prima atestare documentară a mănăstirii se păstrează în „*Hrisovul de danie*” dat de Vlad Vodă Călugărul la 1494. În anul 1497 marele ban Barbu Craiovescu a adus de la Constantinopol moaștele Sfântului Grigorie Decapolitul (780 – 842 d. Hr.), originar din Decapolia Asiei Mici, dania aparținând lui Constantin Șerban Basarab (1654 – 1658) și a soției sale doamna Bălașa⁴.

Din ctitoria Craioveștilor se mai păstrează astăzi doar biserița bolniței, cea mai veche biserică – bolniță din județul Vâlcea, singura rămasă din secolul al XVI – lea, ctitoria banului Barbu Craiovescu. A fost construită de călugării sihaștri la îndemnul Sfântului Nicodim de la Tismana. Datarea bolniței

---

¹ Cercetarea arheologică s-a realizat conform autorizației nr. 493/2006. Din colectivul de cercetare au făcut parte: Iosifaru Mariana – responsabil șantier, Fântâneau Cristinel, Tulugea Claudiu.

² Pr. Gh. Petre Govora, *O preistorie a Nord – Estului Olteniei*, Rm. Vâlcea, 1995, p. 64.

³ Alexandru Vulpe, *Necropola hallstattană de la Ferigile, monografie arheologică*, București 1967, p. 186 și 190.

³ *Ibidem*, p. 107 – 190.

⁴ xxx *Eparhia Râmnicului și Argeșului*, Monografie, Rm. Vâlcea, 1976, vol. I, p. 174.

de la Bistrița a născut controverse. Se consideră ca dată a sfințirii anii 1520 – 1521. Pictura care împodobește biserica, atribuită zugravilor Dumitru și Chirtop este de o realizare artistică valoroasă, a doua ca vechime din Oltenia după cea din pronaosul Mănăstirii Cozia (1388)⁵. Pridvorul deschis a fost adăugat și zugrăvit de Andriiana, soția vornicului Șerban Cantacuzino al II-lea, zis Măgureanu, în 1710, așa cum reiese din pisania de pe peretele de deasupra ușii de intrare în biserică:

„ + Acestu pritvor zugrăvit-u-s-au den bun gândul dumneaei jupânesei Andriianei vornicesei, a dumnealui Șerban Cantacuzino vel vornicu, în zilele luminațului domnu, Ioan Constandin B(râncoveanu) basarabă voevod, fiindu egumen chir Stefan ieromonahu; mai 18 d(ăni), 7218. I zografii, Iosif ieromonah, Hranite.”⁶

Biserica – bolniță are un plan dreptunghiular și altar poligonal (cu cinci laturi). Pridvorul este deschis și se sprijină pe zece stâlpi de forme diferite.

Împrejurul bisericii a existat un foarte frumos parc (după spusele mitropolitului Neofit I -1746), care cu trecerea timpului s-a desființat.

Până la 1948 Bistrița a fost mănăstire de călugări. Prin Hotărârea Sinodului a fost transformată în mănăstire cu obște de maici, iar apoi, prin Decretul 410/1959 desființată. Din 1984, mănăstirea revine în cadrul Episcopiei Râmnicului și începe un amplu proces de revigorare a vieții monahale. În prezent este mănăstire de maici.

Conform proiectului tehnic, drenul s-a realizat la 3 m de biserică pe laturile de nord și sud și 2 m pe latura de vest. Biserica – bolniță este situată pe un platou cu o ușoară înclinare vest-est până la altar, în continuare panta devenind mai abruptă. Diferența de nivel între biserica – bolniță și biserica „*Adormirea Maicii Domnului*” este de aproximativ 12 m. Cercetarea arheologică s-a desfășurat conform proiectului tehnic, fiind trasate trei secțiuni pe cele trei laturi amintite. Secțiunile au fost notate astfel: pe latura de nord, S I, dimensiuni 24 m x 0,50 m x – 1,30 m – 0,00 m (adâncimea variază în funcție de înclinarea pantei) (foto 2); pe latura de sud, S II, dimensiuni de 21 m x 0,50 m x – 1,30 m – 0,00 m (foto 3); pe latura de vest, S III, dimensiuni 12,00 m x 0,50 m x – 1,30 m.

Stratigrafie S I:

- 0,00 m – 0,10 (0,15) m – sol vegetal. La 4,60 m est de capătul vestic al secțiunii, solul vegetal este întrerupt de un pavaj din pietre de râu puse pe un pat de nisip, având lățimea de 1 m și adâncimea de 0,15 m care constituie trotuarul de acces spre pridvor;

- 0,10 (0,15)m – 0,25 m – pământ de umplutură cu multe resturi de cărămizi sparte, mortar, var, pietriș de la intervențiile pe monument făcute în decursul timpului;

---

⁵ Ligia Elena Rizea, Ioana Ene, *Monumente istorice din județul Vâlcea. Repertoriu și cronologie*, Rm. Vâlcea, 2007, p. 79 – 80.

⁶ C. Bălan, *Inscripții medievale și din epoca modernă a României. Județul istoric Vâlcea (sec. XIV – 1848)*, București, 2005, p. 227 – 228; C. Alecsandrescu *Dicționar geografic al județului Vâlcea*, București, 1893, p. 49; Al. Odobescu *Schiturile și Metoașele mănăstirii Bistrița, din Vâlcea*, în *BCMI I*, 1908, p. 101 – 102, fig. 2.

- 0,25 m – 0,60 m – pământ brun – negru fără material arheologic, cu excepția unor resturi de cărămizi întregi și fragmentare prinse cu mortar dezvelite la 14,50 m est de capătul vestic al S I, având următoarele dimensiuni: 0,60 m pe lungimea șanțului, 0,50 m pe lățime și grosimea de 0,15 m, surprinse de 0,40 m. Probabil aceste resturi provin de la un trotuar anterior. Nu s-a realizat o casetare pentru urmărirea lui (foto 4);

- 0,60 m – 1,30 m – pământ galben în amestec cu mult pietriș de granulații diferite, steril.

La 0,85 m de capătul vestic al S I, pe taluzul de sud al acesteia se conturează o groapă de mormânt, imediat sub nivelul de umplură. Dimensiuni pe taluz: 2,10 m, 0,40 m în S I și adâncimea – 1,10 m (de la nivelul de călcare actual). Notat cu MI, mormântul aparține unui călugăr . Se află la aproximativ 3 m nord de pridvor. Scheletul era așezat în poziție decubit dorsal, având o orientare tipică ritualului creștin (vest-est). Capul era fixat pe o cărămidă având dimensiunile de 0,25 x 0,15 x 0,40 m (foto 5), iar de o parte și de cealaltă se află alte două cărămizi, mai mici, dintre care una cu inscripție, având dimensiunile de 0,26 x 0,14 x 0,03 m (foto 6):

ΠΡΟΚΟΠΙΕ	PROCOPIE
ΜΟΝΑΧ	ΜΟΝΑΗ
1886 ΜΑΡΤΙΕ 17	1886, ΜΑΡΤΙΕ 17

La 20 cm nord-vest de acesta, în poziție secundară, s-au descoperit resturi din craniu și schelet, fragmentare, iar în apropierea acestora, tot în poziție secundară, o cărămidă cu dimensiunile de 0,25 x 0,13 x 0,035 m (foto 7), cu inscripția:

ΠΑΙCΙΕ Μ	ΠΑΙCΙΕ Μ[ΟΝΑ] (Η)
----------	-------------------

Stratigrafie S II :

- 0,00 m – 0,10 m: sol vegetal.

- 0,10 m – 0,25 m: umplură.

- 0,25 m – 0,80 m: pământ brun-negru. La 2,20 m est de capătul vestic al S II, la adâncimea de 0,60 m, a apărut o conductă de apă nefuncțională care a afectat situl, dispusă oblic pe lățimea șanțului, deoarece în șanțul în care aceasta a fost amplasată, în jurul ei și sub ea, până la adâncimea de (–) 0,70 m și o lățime de 0,50 m au fost găsite trei cărămizi cu inscripții provenind de la mai multe morminte distruse:

1. cărămidă având dimensiunile de 0,22 x 0,12 x 0,03 m și următoarea inscripție (foto 8):

ΙC XC	IS[US] H[RI]S[TOS]
ΝΙ ΚΑ	ΝΙ ΚΑ
ΤΕΟΦΙΛΑΤ	ΤΕΟΦΙΛΑΤ
ΙΟΡΟΜΟΝΑ	ΙΕΡΟΜΟΝΑ(Η)
1878 ΜΑΡΤΙΕ	1878 ΜΑΡΤΙ(Ε)
28	28

Fiind un preot călugăr considerăm că fragmentul din piele groasă prinsă cu nituri, care probabil era fixat pe Evanghelia cu care sunt înmormântați de

obicei preoții, precum și un fragment de mătase de culoare neagră, au aparținut acestuia.

2. cărămidă având dimensiunile de 0,26 x 0,16 x 0,04 m și următoarea inscripție (foto 9):

+ IC XC + IS[US]H[RI]S[TOS]
- МОНА ВАСИЛИЕ - MONAH[UL] VASILIE

Cărămida a fost întregită de noi din trei fragmente. Este singura care a fost inscripționată după ardere, prin scrijelire.

3. cărămidă având dimensiunile de 0,240 x 0,125 x 0,04 m și următoarea inscripție (foto 10):

ПАХОМИЕ: ПАХОМИЕ:
MONA: 1838 MONA(H): 1838

- la 11,30 m est de capătul șanțului și adâncimea de 0,80 m, au fost descoperite mai multe cărămizi cu inscripții, care se află în apropierea taluzului de sud al S II (nu s-a realizat casetare).

În șanț au fost găsite trei cărămizi cu inscripție, pe o lățime de 0,15 m și o lungime de 0,30 m, cu puține oseminte umane sfărâmate și împrăștiate. Deși inscripțiile de pe cărămizi indică folosirea lor la inmormântări, nu putem preciza în ce condiții au fost depozitate aici, deoarece în profil nu se distinge nici o groapă (foto 10).

1. cărămidă având dimensiunile de 0,24 x 0,125 x 0,04 și următoarea inscripție (foto 11):

ПРССТАВИ + СН РАБЪБ^XИИ
MON^XАИНСАНА ЛБТО М
/СЛЄ : HN8PIH: I
A RĂPOSAT + SFÂNT ROBUL LUI DUMNEZEU
MONAHUL ISAIIA LA LEATUL
7235 (1727): IANUARI: 2 [...]

2. cărămidă fragmentară având dimensiunile de 0,29 (?) x 0,16 x 0,055 m și inscripția (foto 12):

dФ: ЄКИМО ...AF: SCHIMO[NA]
X 1848 H 1848

3. cărămidă având dimensiunile de 0,25 x 0,13 x 0,035 m și următoarea inscripție (foto 13):

ИΨΔ^N СХИМО^X IOA(N) SHIMO[NO](H)

- 0,80 m – 1,30 m: pământ galben pietros steril.

În S III nu au fost descoperite urme sau materiale arheologice, stratigrafia fiind simplă ca și în S I și S II.

Deși pe terasa unde este amplasată Bolnița, pe partea stângă a drumului de acces, au fost descoperite fragmente ceramice aparținând ultimei faze a culturii Ferigile⁷, în timpul săpăturilor la dren nu au fost descoperite alte materiale în afara celor menționate.

Nu excludem posibilitatea ca o cercetare viitoare pe terasa amintită să rezerve surpriza altor descoperiri, ținând seama că întreaga depresiune Costești –

⁷ Pr. Gheorghe Petre Govora, *op. cit.*, p. 64.

Bistrița este un adevărat tezaur istoric cu descoperiri din preistorie până în epoca modernă.

